

М. Д. Єфремова,
викладач кафедри перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано питання про ефективність застосування комунікативного підходу в процесі навчання іноземної мови студентів напряму підготовки «Філологія», визначено значення комунікативного підходу. Запропоновано ефективні форми та методи впровадження комунікативно орієнтованого навчання, сформульовано їх вплив на рівень навчальних досягнень студентів-філологів з іноземної мови.

Ключові слова: принципи, комунікативний підхід, мовленнєва діяльність, функціонально-прагматичний, культурологічний.

Розширення політичних, культурних та економічних зв'язків між Україною та іншими державами, можливість здійснення безпосередніх міжнародних контактів із носіями мови викликає інтерес у студентів до вивчення іноземних мов (ІМ), сприяє засвоєнню мовного матеріалу, необхідного для спілкування під час поїздок за кордон з різноманітними професійними цілями, і вдосконаленню іншомовних умінь і навичок. Відтак, питання підготовки фахівців, які володіють іноземною мовою як засобом комунікації, набуває особливого значення. Основи для розв'язання цієї важливої проблеми закладаються як у середній школі, так і у вищому навчальному закладі, де відбувається формування базових механізмів мовленнєвих стереотипів, що є об'єктивними показниками рівня досконалості мовленнєвих умінь. Тому нагальним завданням вищої філологічної освіти на сучасному етапі є формування у студентів вищих навчальних закладів культури професійного мовлення, під якою ми розуміємо якість володіння кожним студентом напряму підготовки «Філологія» достатнім обсягом іншомовного матеріалу і певним рівнем сформованості механізмів іншомовного професійного спілкування, який дозволив би їм здійснювати таке спілкування у різноманітних сферах.

Крім того, чинні програми з іноземних мов для вищих філологічних навчальних закладів висувають високі вимоги до мовлення студентів напряму підготовки «Філологія». Відповідно до цих вимог студенти першого і другого років навчання за цим напрямом повинні опанувати усне мовлення у діалогічній та монологічній формах. Висловлювання студентів мають бути правильно оформлені у мовному відношенні. А це означає, що мовна сторона усного мовлення є важливим показником володіння іноземною мовою як засобом комунікації.

Посилення комунікативного спрямування навчання іноземної мови набуло характерних тенденцій у 60–70-ті роки ХХ ст. Розробкою комунікативного напряму в різних його аспектах займалися багато науковців у різних країнах. Найбільш вагомий внесок в обґрунтування методу зробили Б. Беляєв, Л. Зимня, Т. Китайгородська, С. Леонтєв, У. Літвуд, Ю. Пассов, Г. Піфо, П. Пурвіч, В. Скалкін, А. Старков, Г. Уїдоусан, Є. Шубін та ін. Проблему комунікативного підходу досліджували М. Дружиніна, Т. Зубенко, Л. Курганська, А. Леонтєв, С. Пассов, О. Петрашук, С. Шевченко та ін. Проблеми методики навчання іноземної мови досліджували Н. Гальскова, А. Леонтєв, В. Матвієнко, Л. Морська, Л. Ніколайчук, А. Остапенко та ін. Тому доцільно вивчити питання про загальні наукові принципи навчання іноземної мови та роль комунікативного підходу в реалізації мети повної освіти у вищій школі; проаналізувати ефективність комунікативного підходу у навчанні англійської мови студентів напряму підготовки «Філологія».

Завданнями статті є висвітлення проблеми використання комунікативного підходу у навчанні англійської мови, обґрунтування доцільності його використання під час вивчення англійської мови студентами напряму підготовки «Філологія».

На підставі аналізу наукової літератури було визначено основні дефініції дослідження, які можуть служити його теоретичною основою: «метод навчання», «комунікативний підхід», «комунікативно орієнтоване навчання».

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренко трактує «метод» як спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розглядуваного об'єкта. Метод навчання – упорядкована діяльність учителя й учнів, спрямована на розв'язання навчально-виховних завдань [2; 205]. В «Енциклопедії освіти» *метод* – це спосіб прийомів і операцій практичного й теоретичного освоєння дійсності [4]. Відповідно до «Тлумачного словника української мови» *метод* – прийом або система прийомів, що застосовують в якій-небудь галузі діяльності [1]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» слово *підхід* трактується як «сукупність способів, прийомів»

мів розгляду чого-небудь; впливу на кого-, що-небудь; ставлення до кого-, чого-небудь» [1; 785]. А термін «комунікативний» походить від слова «комунікативність», що означає «здатність до спілкування, контактів; зв'язок, спілкування, контакти між ким-, чим-небудь; комунікабельність» [1; 446]. Спілкування — це такий соціальний процес, у якому відбувається обмін досвідом, способами діяльності, вміннями і навичками, результатами діяльності, втіленими в матеріальну і духовну культуру, а також процес, у якому здійснюється раціональна й емоційна взаємодія людей, виявляється і формується спільність їх думок, поглядів, згуртованість і солідарність, характерні для колективу, формується спосіб життя [9; 72]. *Орієнтований* походить від слова «орієнтувати», що означає «спрямовувати чию-небудь діяльність у певний бік, визначити напрям, мету чиєї-небудь діяльності» [1; 680]. *Комунікативне спрямування* — спрямування на співбесідника, оптимальність навчання з погляду ефективності дії на іншу людину або аудиторію [1; 22]. З огляду на вищесказане, ми можемо зробити висновок про те, що «комунікативний підхід до навчання іноземної мови» означає застосування таких способів, прийомів, форм, методів навчання іноземної мови, будова та організація яких наближена до процесу спілкування.

Т. Зубенко вважає, що студенти набувають уміння вільно формулювати свої думки в усній і письмовій формах, користуючись необхідними мовними засобами, що відповідають цілям, змісту мовлення й умовам спілкування, що сприяє розвитку мислення студентів, їхнього образного, емоційного мовлення, осмисленню значення мови як засобу спілкування і розуміння навколишнього світу. Крім того, велика увага надається створенню комунікативної атмосфери. Викладач стає стратегом, який реалізує концепцію підручників, доповнюючи їх комунікативними матеріалами. Він організовує іншомовне спілкування, дає час на роздум, не вимагаючи моментальної відповіді, здійснює гнучку корекцію помилок тощо [5].

На думку М. Ляховицького, основним засобом навчання іноземної мови є мовне середовище, а решта знарядь навчання — від роздаткової картки до комп'ютера — є допоміжними, покликаними створити більш-менш яскраво виражену «ілюзію залучення студентів до природного мовного оточення». Успішний розвиток комунікативних навичок має велике значення для загальної мовної підготовки студентів напряму підготовки «Філологія». Для цього і викладачі, й студенти повинні знати, як говорити про мову на різних етапах її викладання та вивчення. Ю. Пассов наголошував на тому, що це не означає, ніби процес навчання будується, як копія процесу спілкування. Спілкування має параметри, моделювати які з точки зору навчання немає сенсу (наприклад, «безсистемність», відсутність організації тощо). Організувати ж процес навчання як модель процесу спілкування означає змоделювати лише основні, принципово важливі параметри спілкування, такі як: особистісний характер комунікативної діяльності суб'єкта спілкування; взаємини і взаємодія мовленнєвих партнерів; ситуація як форма функціонування спілкування; змістова основа процесу спілкування; система мовленнєвих засобів, яку слід засвоїти для забезпечення комунікативної діяльності; функціональний характер засвоєння і використання мовленнєвих засобів; евристичність (розмаїття зв'язків, що забезпечують динаміку мовлення і гнучкість у використанні мовленнєвих засобів). Здійснюючи аналіз змісту фахової підготовки майбутніх учителів, дослідник О. Петрашук наголошує на тому, що навчання на заняттях з іноземної мови покликане забезпечити формування у студентів-філологів іншомовної комунікативної компетенції [7; 8; 9].

Аналіз мовного матеріалу показав, що комунікативний підхід орієнтований на організацію процесу навчання, адекватного реальному спілкуванню завдяки моделюванню. У процесі навчання студенти набувають комунікативної компетенції — здатності користуватись мовою залежно від конкретної ситуації. Крім того, найважливішою характеристикою комунікативного підходу є використання автентичних матеріалів (які реально використовуються носіями) [8]. Характерною особливістю комунікативного підходу є те, що він висуває на перший план діяльнісний аспект мови та інтеграцію різноманітних аспектів, пов'язаних із процесом спілкування. Цей підхід забезпечує реалізацію однієї з найважливіших функцій мови — бути знаряддям мислення і спілкування. За умов комунікативного спрямування навчання активізується формування всіх видів мовленнєвої діяльності [5]. Комунікативний підхід спирається на такі основні принципи: ситуативність, автентичність, функціональність, принцип новизни, яка проявляється в постійній зміні предмета розмови, обставин, завдань тощо, мовленнєва спрямованість, а також індивідуалізація за керівної ролі її особистісного аспекту як основного засобу створення мотивації та активності студентів з урахуванням їх життєвого досвіду, контексту діяльності, сфери інтересів, емоційної сфери і статусу конкретної особистості в колективі. Комунікативний підхід обґрунтований також і в зарубіжній методиці навчання ІМ; він реалізований у багатьох закордонних підручниках і навчальних посібниках. У контексті комунікативного підходу розроблено значну кількість різноманітних завдань і видів діяльності, які вважаються ефективними в умовах шкільного навчання ІМ [9].

Комунікативний підхід до навчання іноземної мови, на думку Т. Зубенко, А. Леонтєва, С. Ніколаєвої, С. Шевченка означає, що процес формування вмінь і навичок іншомовного спілкування організується як модель реального процесу комунікації та має зберігати всі його суттєві риси: вмотивованість мовлення, ситуативність, зверненість, наявність адресата мовлення й мовленнєвого завдання для організації кожного акту спілкування. Основними формами роботи є дискусія, бесіда, «круглий стіл», групова та

парна роботи. Навчання, організоване на засадах комунікативного підходу, є комунікативно орієнтованим. Основними методами роботи за комунікативного підходу є метод повної фізичної реакції, який використовується на початковому ступені навчання і полягає у необхідності створення штучно змодельованої ситуації, в якій комуніканти будуть поступово переходити від розуміння до продуктивної мовленнєвої діяльності; драматико-педагогічний метод, що полягає у наступному — учні оволодівають іноземною мовою, підключаючи не тільки своє мислення, але й емоції, значна увага приділяється таким нюансам і тонкощам, як вживання у роль, чітка артикуляція звуків, залучення жестикуляції, міміки тощо. Також широко використовуються прийом «живі малюнки» для створення мовленнєвої ситуації та забезпечення потрібних асоціацій для мнемічної й мовленнєвої діяльності та мовчазний метод, суть якого полягає у тому, що діяльність учителя, організація та зміст навчального процесу підпорядковуються потребам і можливостям учнів, визначені відносно пасивна роль учителя як мовчазного актора та активна роль учнів, значний ступінь мовленнєвої активності й самостійності [5–9].

Зауважимо, що розрізняють дві фази комунікативного підходу: функціонально-прагматичну та культурологічну. Перша фаза була заснована на інтеграції прагмалінгвістики і педагогіки. З метою оптимального навчання описувалися і систематизувалися мовні зразки, ситуації. Друга фаза відводить суттєву роль порівнянню культур різних країн, вивченню мовних і країнознавчих феноменів, розвитку інтелектуальної компетенції учнів, розумінню й осмисленню матеріалу, що вивчається. Нами було досліджено, що відповідно до комунікативного підходу навчання варіюється залежно від рівня навченості студентів. Вони виступають як активні партнери у спілкуванні, їх спонукають до усвідомленого і самостійного використання мовних і мовленнєвих засобів. Заняття носить соціальний характер, фронтальна робота замінюється на партнерську, індивідуальну чи групову. Впровадження комунікативного підходу характеризується активним застосуванням різноманітних наочних опор, у тому числі ТЗН. Зокрема, саме за комунікативного підходу наочність не просто супроводжує пред'явлення нового мовного матеріалу, але виступає, насамперед, опорою для комунікативної діяльності. Засоби наочності ефективно репрезентують мовленнєву ситуацію, в яку закладено мотиви для спілкування [8].

Як показує власний досвід, на заняттях з іноземної мови значна увага приділяється говорінню. Дискусії, парна, групова робота, «мозковий штурм», «круглі столи» спонукають студентів до спілкування. Було досліджено ефективність застосування комунікативного підходу в процесі навчання англійської мови студентами-філологами (перший курс) груп ФАІТб-1-09-4.0д і ФУАб-1-09-4.0д. У групі ФАІТб-1-09-4.0д на заняттях з англійської мови у якості основних форм роботи використовувалися парна і групова робота, проводилися дискусії, бесіди, «круглий стіл», розігрувалися ситуації з життя. На заняттях у групі ФУАб-1-09-4.0д переважала фронтальна форма роботи.

Під час вивчення теми «Проблеми молоді» перед студентами першої групи було поставлено завдання упродовж 20 хв розкрити окреслену проблему та запропонувати шляхи її вирішення. Студентів було поділено на чотири групи, поставлено умову спілкуватися виключно англійською мовою. Потім кожна група мала представити свій проект. На початку роботи їм було дуже важко спілкуватися, багато слів доводилося шукати в словнику, але вже наприкінці виконання завдання студенти звикли говорити і навіть думати іноземною мовою. Під час вивчення цієї ж теми у групі ФУАб-1-09-4.0д студентам було запропоновано прочитати текст і дати відповіді на запитання.

Вивчаючи тему «Виховання дітей», у групі ФАІТб-1-09-4.0д було проведено дискусію. Кожен студент отримав індивідуальну картку, яка містила пораду щодо виховання дітей. Спілкуватися можна було лише англійською мовою. Завдання полягало в тому, що кожен студент повинен був висловити свою точку зору щодо поради, яка була на його картці, і довести її користь у вихованні дітей, навівши як мінімум три аргументи. Студенти задавали питання одне одному, сперечалися, доводячи свою думку. Під час виконання завдання студенти були дуже активні, а наприкінці почали висловлюватися навіть ті, хто соромився, бо гірше, на їх думку, володів англійською мовою. Студентам дуже сподобалась ця дискусія, і вони просили проводити дискусії частіше.

Крім того, було також випробувано групову форму роботи під час вивчення теми «Студентське життя та навчання». Завдання складалося з трьох етапів, які відпрацьовувалися за три хвилини. На *1-му етапі* треба було спитати в свого партнера, чому він/вона обрав/ла саме цей ВНЗ; що йому/їй подобається і не подобається в навчанні; улюблений предмет; *2-й етап*: як ваш партнер проводить робочий та вихідний день; що він/вона планує робити після навчання; *3-й етап*: які відмінності у студентському житті та навчанні в США, Великій Британії та Україні, чим відрізняються приватні та державні навчальні заклади. Потім по закінченню встановленого часу кожен студент за 30 сек мав розповісти про те, що він/вона дізнався/дізналася про свого партнера, використовуючи лексику з даної теми, та висловити своє ставлення до відповідей респондента. Наприкінці завдання студенти зізналися, що вони почали навіть мислити англійською мовою і їм важко було перейти на українську, вони добре орієнтувалися у життєвих ситуаціях і могли більш-менш вільно висловлювати свою думку з поданих тем.

Проведений експеримент показав, що впровадження комунікативного підходу сприяє підвищенню рівня навчальних досягнень, активізує навчальну, розвиває мовленнєву діяльність, сприяє бажанню виконувати індивідуальні та групові завдання.

Зріз знань під час упровадження комунікативного підходу в навчанні іноземної мови показав такі результати: *група ФАІТб-1-09-4.0д*: відмінно — 45 %, добре — 30 %, задовільно — 24%, незадовільно — 1 %; *група ФУАб-1-09-4.0д*: відмінно — 16 %, добре — 10 %, задовільно — 4 %, незадовільно — 26 %.

Під час опитування студентів щодо ефективності навчання ми отримали такі результати: дискусія — 40%, групова робота — 25 %, парна робота — 23 %, дискусія — 12 %. Тобто у процесі дослідження встановлено, що вивчення англійської мови із впровадженням комунікативного підходу в навчанні є набагато ефективнішим.

Підсумовуючи, зазначимо, що комунікативно орієнтоване навчання іноземної мови спрямоване на досягнення високого рівня комунікативності іноземною мовою, його метою є формування іншомовної комунікативної компетенції, що означає спроможність людини здійснювати спілкування як складну багатокomпонентну динамічну цілісну мовленнєву діяльність, а на характер цієї діяльності можуть впливати різноманітні чинники. Комунікативний підхід є дуже ефективним у процесі навчання англійської мови студентів напряму підготовки «Філологія», оскільки передбачає використання автентичних матеріалів та спирається на спілкування. Студенти набувають уміння вільно формулювати та висловлювати свої думки, користуючись необхідними мовними засобами, а процес навчання спрямований на формування у них іншомовної комунікативної компетенції та здатності орієнтуватися в будь-якій ситуації, практично користуватися мовою.

ДЖЕРЕЛА

1. Великий тлумачний словник української мови / за ред. В. Т. Бусла. — К. : Перун, 2003. — 728 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 392 с.
3. Дружинина М. В. Реалізація комунікативного підходу в обученні иностранному языку / М. В. Дружинина. — 1999. — № 2. — С. 67-69.
4. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. — К., 2008. — 1008 с.
5. Зубенко Т. В. Комунікативний підхід до навчання іноземної мови учнів початкової школи / Т. В. Зубенко. — Миколаїв, 2006.
6. Курганская Л. М. Коммуникативно-деятельностный подход к обучению / Л. М. Курганская. — Белгород, 2000.
7. Леонтьев А. А. Коммуникативность: пришло или прошло ее время / А. А. Леонтьев. — М. : Высшая школа, 1973. — 200 с.
8. Николаева С. Ю. Методика викладання іноземних мов / С. Ю. Николаева. — К. : Ленвіт, 2002.
9. Шевченко С. І. Формування комунікативного компоненту в читанні англійською мовою із застосуванням комунікативних технологій у вищих навчальних закладах / С. І. Шевченко. — К., 2004.

В статье анализируется вопрос об эффективности применения коммуникативного подхода в процессе обучения иностранному языку студентов направления подготовки «Филология», определено значение коммуникативного подхода. Предложены эффективные формы и методы внедрения коммуникативно ориентированного обучения, сформулировано их влияние на уровень учебных достижений студентов-филологов по иностранному языку.

Ключевые слова: принципы, коммуникативный подход, речевая деятельность, функционально-прагматичный, культурологический.

The question about effective usage of communicative approach in the process of studying English of students-philologists is analysed, the meaning of communicative approach is determined. The effective forms and methods of introduction of communicative oriented studies are offered, its' influence on the level of students-philologists' educational achievements of foreign language is formulated.

Key words: principles, communicative approach, speech activity, functionally pragmatic, cultural.